

Malibambolegenden

I skriften om *Mali Bambo* inleder Lilly Sterner Johnsson med orden; - *Har någonsin en sägen blivit så älskad som den om Malin? Inte i våra trakter åtminstone.*

Själv hade jag inte hört talas om Malin förrän jag kom till Sollerön. Lillys skrift är klagörande då det gäller legendens utveckling och den folkfromhet som platsen givit upphov till. Men, den väcker också en del frågor.

För det första är den mest detaljerade versionen av legenden nedtecknad ganska sent. (*Ph Kjellin 1863.*) Detta betyder dock ganska lite då det gäller denna typ av sägner. Ofta var dessa mycket väl kända och i en tid då den muntliga traditionen övervägde fanns inte behovet av det skrivna ordet på samma sätt som idag. Att teckna ned en legend gör varken till eller ifrån då det gäller dess ursprungliga sanningshalt. Vad man däremot kan få bekräftat är hur legenden förändrats i olika bygder och i olika tider. Den sena dateringen vad gäller nedtecknandet betyder således ganska lite. -Jag tror därför att det mycket väl kan finnas underlag för legenden om Malin.

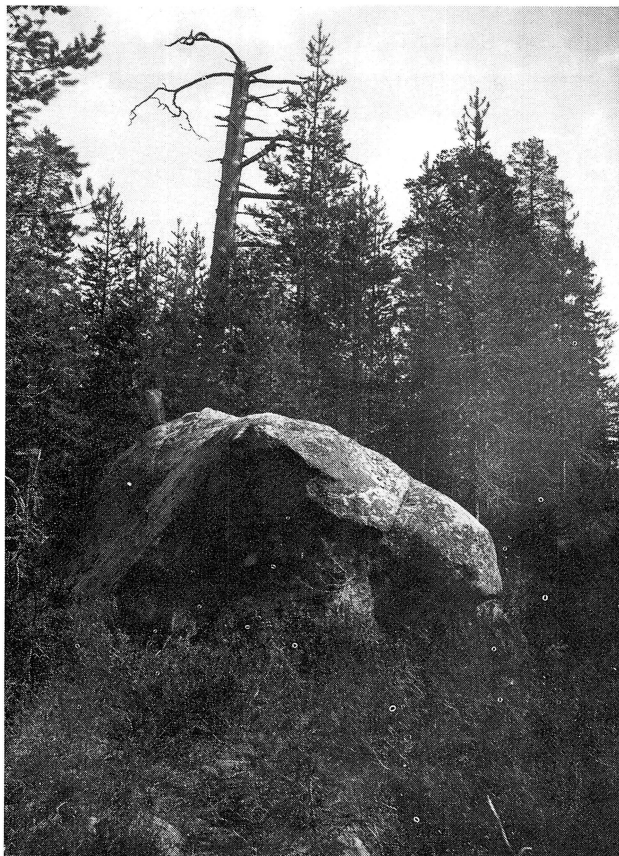
Innan vi går vidare återges här legenden i korthet:

Pestilentialt härjade i bygden och ett antal Solleröbor flydde norrut men tog först vägen västerut mot Värmland. Bland de flyende fanns Malin, en from och dygdig ungmö. Framme vid Rossberg kunde de flyende konstatera att pesten redan var där och Malin ansattes av två frägor som rådbråkade hennes inre:

- *Hur skulle hon våga stå inför den rättfärdige Guden, utan sakrament och avlösning?*

- Hur skulle det gå för de stackars barnen?

Malin gick dock vidare med de flyende och framme vid den stora stenen fann hon ett kors någon förbivandrande tappat och Malin sjönk ned i bön och då hon stod upp igen återvände hon till Rossberg för att vårda de sjuka och hon gav de döende nattvarden. Efter en tid dukade Malin själv under i pesten och hennes gärning och död fick prästen, som flytt till Selen med sin familj att vända tillbaks ner till sin församling för att fortsätta Malins verk. Hon begravdes intill hällen.

Mali-Bambo. Foto: Johan Öhman.

Bilden troligen tagen 1911 när Johan Öhman, Karl Lärka och Anders Erlandsson vandrade genom Solleröns fåbodar.

Det finns detaljer i denna legend som avviker i de olika versionerna, men det är en gammal vittnespsykologisk sanning att sådana avvikelser snarare talar för en äkthet, än att de ska ses som motsägelser. I exegetiken, den disciplin som bedriver avancerat Bibelstudium, är motsägelser ofta något som vittnar om faktiska händelser. De är indikationer på att olika personer beskriver en och samma händelse. Som exempel kan vi ta längden av Jesu verksamhet med lärjungarna. De tre första evangelisterna antyder att Hans jordiska gärning tillsammans med lärjungarna omfattade cirka tre år, medan evangelisten Johannes förlägger Jesu verksamhet inom loppet av ett år. - Vad som är ett stilistiskt knep, eller riktig datering får vi aldrig veta. Men, vi kan rekonstruera skeendet och se att mycket talar för att Jesu verksamhet måste ha omfattat mer än ett år. Det som fick mig att stegra mig inför Malinlegenden och som också Lilly Sterner Johnsonson tvivlade på då hon talade med fåbodkullor från västerfåbodarna, är utsagan att Malin gav de döende nattvarden. I Lillys forskning kring legenden bekräftas dock detta i samtliga versioner av densamma.

Mali-Bambo 1998 med det primitiva altaret och korsen. Framför stenen finns enkla bänkar och vid ena sidan en predikstol som tillverkats av en grov trädstam.

Foto: Hans Lundin.

I en sekulariserad tid 150 år efter folkväckelsens protest mot kyrka och präster samt debatt om kvinnoprästfrågan m.m. låter kanske denna utsaga inte så märklig för gemene man. Men, för mig drog den först kraftigt ner känslan av autenticitet då det handlar om en faktisk historisk kärna i Malinlegenden. Orsakerna till detta är flera:

Kyrkans ordning

1215 hölls det fjärde Laterankonciliet i Rom. Där bestämdes en gång för alla den katolska kyrkans nattvardssyn. Det beslutades vidare att församlingsborna skulle bikta sig och motta nattvarden årligen och i korthet var det dags att göra en ordentlig uppryckning av kyrkans ordning. Inte minst i de avlägsna församlingarna. En sak som beslutades var att samtliga präster sökas upp och anmodas, med hot om bann och därmed avskiljande från prästämbetet, att anlägga tonsur (sådan frisyre jag av naturen fått) och att hålla på celibatet. Arbetet på att förverkliga konciliets beslut kom att ta lång tid. På 1200-talet med begränsad kommunikationshastighet avsändes påvliga delegationer också hit till Skandinavien och kulmen nådde dessa besök 1247 - 1248 då påvens delegat Vilhelm av Sabina (d: 1251) besökte Sverige och Norge. Vilhelm var en italiensk ädling och innan han blev munk utmärkte han sig så väl i den ädla konsten att fäktas med värja att han titulerades fäkthemästare och därför hade rätt att hålla sig med egna elever och medtränare. Att påven valde denne man, som en sorts "Guds samuraj" då besök skulle avläggas i kyrkans nordligaste provinser ger oss en antydning om djupet av den fromhet som fanns i denna del av världen, inte minst bland prästerskapet.

Vilhelm var en effektiv man som slutförde det andra påbörjat och i hans följe fanns välväxta unga män från klosterscholorna i Nordtyskland, Lund och Uppsala som kanske var skrall i latin men bra att ha då det gällde att hålla fast och kanske prygla upp uppstudsiga prästmän. Naturligtvis ingick även några knektar i Vilhelms följe. Som påvens nuntie, ambassadör, hade han högre dignitet än en biskop och därför bör Vilhelms följe allra minst ha omfattat ett tjugotal personer. Vilhelm av Sabina uppsökte givetvis inte varje enkelt prästhem utan genomdrev slutgiltigt konciliets beslut då han satt ordförande vid kyrkomötet i Skänninge 1248, där riktlinjerna för kyrkans ordning och den fortsatta missionen i de norra provinserna slutgiltigt drogs upp.

Pesten

Sommaren 1349 drev ett engelskt fartyg iland i Bergen i Norge. Besättningen låg död på däck men lastrummet var fyllt med dyrbara tyger

och befolkningen delade på lasten. Några dagar senare insjuknade de första bergenborna i pesten och inom loppet av några år skördade Svarta döden 2/3 av Norges befolkning. 1350 kom pesten till Sverige och Malinlegenden utspelades således 100 år efter Vilhelm av Sabinas besök i vårt land, d.v.s. vid 1300-talets mitt. Att vissa präster, som prästen i Malinlegenden, återgått till att ha familj är på intet sätt otroligt.

Sakramentets helgd

Att Malin skulle firat gudstjänst i ofärdstid är heller inte otroligt. Men, att Malin skulle firats mässa och gett de döende nattvarden är dock nära nog omöjligt då effekten av Vilhelm av Sabinas verk i vårt land var en allmän skärpning då det gäller kyrkans inre och yttre ordningar. Kyrkan gick i mångt och mycket hand i hand med kungamakten vid denna tid och ofta var kyrkan den starkaste makten, även rent världsligt. Centrum för den medeltida och moderna kyrkan är syndernas förlåtelse och den heliga mässan. Att Malin själv omfattade denna fromhet antyds i legenden då hon vid mötet med de sjuka i Rossberg först ställde sig frågan; *-Hur skulle man våga stå inför den rättfärdige Guden, utan sakrament och avlösning?*

Avlösningen och sakramentet var väl inarbetade fromhetsyttringar för medeltidens människa. Än i dag kan vi höra våra små "trolla" med orden: *Hokus pokus filijokus.*

Många vet inte att dessa ord är sprungna ur den medeltida nattvardsliturgin där mässorna hölls i ekande kalla kyrkor och de små barnen stod i den bänklösa kyrkan och huttrade och väntade på mässans inledande som förkunnade styv halvtid och att man snart skulle få gå hem. Mässoffret, som skedde i varje gudstjänst, omramades av klockringning och extra puffande med rökelse och i detsamma läste prästen: *Hoc est corpus meus filioque.* Som betyder, detta är min älskade Sons lekamen. Närvaron av det heliga åtföljde på ett särskilt sätt dessa ord och barnen lärde sig dem som de uppfattade dem i det ekande kyrkorummet.

- Varför är det då inte tänkbart att Malin firat mässa som det sägs i legenden?

Ordo

Det medeltida prästerskapet var starkt heirarkiskt och utgjorde en särskild samhällsgrupp, *Ordo*. Vägen till prästvigning och därmed rätten att fira mässan gick via sju stadier som tog en hel del år av studier att avverka. Den medeltida prästkandidaten började sin bana med att anlägga tonsur och fick därmed tillträde till kleresiet och fick sin första syssla som *dörrvaktare* (kyrkvaktmästare) och hade hand om kyrkans nycklar, ringde i klockorna,

skötte böcker och skrudar. Därefter blev han *lektor* som skötte undervisning och hade rätt att välsigna bröd och frukt som delades ut till de fattiga. Nästa stadium, *Exorcist*, saknar modern motsvarighet men den innebär demonutdrivare. *Akoluten* tjänade vid altaret och räckte vatten och vin till den präst som förrättade mässan. *Subdiakon* hjälpte diakonen och kunde i nödfall få gå med konsekrerat (invigt) nattvardsbröd till sjuka och döende. *Diakonen* hade särskilda ansvaret för karitativ (kärleks) verksamhet bland sjuka och fattiga i församlingen. Så kom prästvigningen med rätt att fira mässa och några få blev även biskopar. Att anträda denna bana, att bli en del av *Ordo*, var endast giltigt om det förmedlades genom handpåläggning av en vigd biskop som kunde ge vidare av den handpåläggning Kristus en gång givit Petrus och som sedan gått i arv i kyrkan i snart 2 000 år. Detta för att bevara vigningskontinuiteten, *Successio apostolica*, *apostolisk succesion*. Detta för att understryka att ämbetsbärarna inom *Ordo* verkligen var förmedlare av Guds nåd i Jesu Kristi namn.

Malins utdelande av sakramentet

Jag tror inte den unga Malin kunde räkna upp dessa stadier inom *Ordo*. Men jag är övertygad om att hon respekterade prästens exklusiva rätt att förrätta mässan. Och hade hon försökt fira mässa och ingen hindrat henne, så hade säkert de döende eller deras anhöriga gjort allt de kunnat för att inte ta emot "sakramentet".

Jag har tagit kontakt med Syster Ingrid, Dominikannunna på Berget i Rättvik, och frågat henne om hon någonsin hört talas om något kvinnligt helgon i den Katolska kyrkans tradition som under några som helst förhållanden *celebrerat* mässa. Efter vissa efterforskningar har hon försäkrat mig om att något sådant har inget helgon gjort. - Nu är ju inte Malin erkänd som helgon i den Katolska kyrkan. Men, även folkfromhetens Malin hade varit en omöjlighet om hon firat mässa som det beskrivs i legenden. Vilhelm av Sabinas framfart i vårt land gav eko genom århundradena och hade det i folkfromheten funnits denna tradition att en olärd flicka förrättat den heliga mässan, hade det varit varje prästmans plikt att ingripa. Kyrkan hade med kraft lagt locket på! Vi kan ju se hur man långt senare agerade då väckelsen drog fram i våra bygder och s.k. konventiklar (gudstjänser hållna av lekman) hölls. Konventikelplakatet 1726 förbjöd *alla sådana* sammankomster med undantag av husandakt.

Det föranstaltar dessutom prästernas *plikt* att anställa husförhör i sina församlingar för att säkerställa den rätta läran inom dess gränser. Denna förordning upphävdes 1858 och är ett utslag av den lutherska kyrkogrenens kyrkotukt. Hur otroligt det än kan låta för moderna öron, så är det ändå blott en västanfläkt mot vad den medeltida kyrkan hade gjort om ryktet om en

icke prästvigd persons celebrerande av den heliga mässan börjat florera i församlingen. Hade så varit fallet hade kyrkan med all sannolikhet låtit lysa Malin i bann!

Med utgångspunkt från det nu sagda, vill jag gå tillbaka till Malibambole-
gendens kärna. Jag anser att Malin är ett lokalhelgon vi skall vara rädda om
och vars exempel vi ska lära oss av. Därför har jag låtit Malins dag bli 11:e
söndagen efter trefaldighet, där rubriken är: *Åkta och falsk fromhet*. Malin
kommer i legenden till en punkt där hon måste välja mellan att rädda sitt
eget skinn och göra som alla andra, eller gå dit Herren kallar henne. Efter det
hon hittat korset vid hällen som någon vägfarande mycket väl kan ha tappat
då han eller hon förrättat sin bön, vänder Malin om till Rossberg och går ner
till ett värv som också Frälsaren själv skulle gjort. Hon är en representant för
den självutgivande, medkännande kärleken som inte frågar efter sitt. Därför
har också Gesunda Bönhus fått ett enkelt pilgrimskors från Rom där
silverkedjan en gång brustit men lagats. Kanske på ett liknande sätt som det
kors Malin tog hand om. Kedjan må med fördel användas vid Malin-
gudstjänster och som brudkors.

Jag är övertygad om att Malinlegenden äger en kärna av autenticitet!
Hennes utdelande av nattvardsbröd till de sjuka behöver inte vara helt
ohistoriskt. Följet hon färdades i fortsatte helt säkert till Selen där prästen
fanns. Prästen firade, som varje katolsk präst, mässa varje morgon var han än
befann sig. Därför kan han mycket väl ha tagit lite extra bröd som någon
fick återvända med ned till Rossberg. Att han förordnade Malin till en sorts
sub-diakon under denna tid var väl kanske inte helt korrekt. Men han tog
ansvaret för det. Malin som var gudfruktig och ännu så pass frisk att hon
stod på benen vårdade de sjuka, gav dem det av prästen konsekreerade brödet
och bad tillsammans med de levande om Guds beskydd och för de avlidnas
själar vid stenen där hon först funnit korset.

Att abedissor i nunnekloster delat ut invigt (konsekreerat) bröd, som en
präst läst mässan över, till sina medsysstrar och andra inom klostrets område
de dagar prästen inte kunnat närvara finns omvitnat i kyrkohistorien.
Abedissan *gav* under särskilda förhållanden nattvardsbrödet vidare, men
firade inte mässa. Än i dag sparas det överblivna brödet i katolska kyrkorum
i ett s.k. *tabernakel* och vid sjukkommunion kan prästen ta av detta redan
invigda bröd. Kanske är det detta bruk sentida tradörer (överlämnare) av
legenden kallat att "fira mässa".

Det är också värt att notera att Malins exempel fick församlingens präst
att ta sitt ansvar och återvända till sin hjord. Att präster tagit starka intryck
av fromma kvinnor i sin församling och blivit riktigt dugliga finns många
berättelser om. Lilly Sterner Johnssons parallell till Laestadius och den enkla
sameflickan Maria är ett känt exempel.

Herre vi samlas idag kring nattvardsbordet med din tjänarinna Malin i åtanke.

Vi ber om kraft och mod att följa hennes exempel, att gå dit du kallar, göra det du vill, fastän det kostar på.

Låt oss bli brinnande i anden att göra din vilja, du som gav dig själv för oss.

Nattvardsbönen som föregår instiftelseorden i Malinmässan som i övrigt följer Svenska kyrkans ordning för sjukkommunion hölls p.g.a. otjänligt väder i Gesunda Bönhus 11:e söndagen efter trefaldighet 1998.

Hans Lundin

